

різних регіонах, одиницях сучасного адміністративно-територіального поділу — областях. Регіональний показчик доповнюватиметься картографічним матеріалом поширення тих чи інших пісень, МТ тощо. На даному етапі достатнім може вважатися картографування найбільш вагомих, частотно переважаючих явищ пісенного фольклору.

Людмила ЄФРЕМОВА

Київ

- ¹ Нар. творчість та етнографія. — 1990. — № 2. — С. 4.
- ² Грица С. Я., Дей О. І. Принципи класифікації і наукового видання української словесно-музичної народної творчості на сучасному етапі. — К., 1968. — С. 35.
- ³ Див.: Проблемы таксономии эстонских рунических мелодий. — Таллинн, 1977.
- ⁴ Див.: Чекановская Анна. Музыкальная этнография. Методология и методика. — М., 1983. — С. 76—93.
- ⁵ Нар. творчість та етнографія. — 1984. — № 5 (Див.: Пляковський І. Б. Деякі нові аспекти дослідження музичного фольклору).
- ⁶ Пісні Явлохи Зуїхи. Записав Г. Т. Танцюра. — К., 1965; Пісні Поділля. — К., 1967; Українські пісні в записах М. В. Лисенка. — К., 1990 та ін.
- ⁷ Українські народні мелодії (Зібрав і зредував Зіновій Лисько. У 10 томах. — Нью-Йорк, 1967. — Т. 1. — С. 38.
- ⁸ Колесса Ф. М. Музикознавчі праці. — К., 1970. — С. 44.
- ⁹ Принцип класифікації... — С. 9.
- ¹⁰ Там же. — С. 23.
- ¹¹ Див.: Принципи класифікації... — С. 36—37.
- ¹² Переважно на основі записів з мелодіями різних збирачів, що зберігаються у відділі рукописних фондів ІМФЕ НАН України, та з різних фольклорних збірників. Картотека знаходиться у рукописних фондах.
- ¹³ Дей О. І. Принципи жанрової класифікації народних пісень. — Нар. творчість та етнографія. — 1966. — № 2. — С. 11.
- ¹⁴ Восточнославянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии. — Минск, 1993. — С. 29.
- ¹⁵ Грица С. Я. Парадигматическая природа фольклора и принципы идентификации вариантов // Народная песня. Проблемы изучения. — Л., 1983.
- ¹⁶ Гусев В. Е. Эстетика фольклора. — Л., 1967. — С. 106.
- ¹⁷ Дей О. І. Українська народна балада. — К., 1986. — С. 65—79.
- ¹⁸ Єфремова Л. О. Каталог українського пісенного фольклору. Сюжетно-тематичний показчик (любовна, рідинно-побутова лірика та епіка). — Народознавство. — 1994. — № 2.
- ¹⁹ Гошовский В. У истоков народной музыки славян. — М., 1971. — С. 20.
- ²⁰ Колесса Ф. М. Музикознавчі праці. — К., 1979. — С. 113—189.
- ²¹ Банин А. А. О принципах моделирования обобщенного слогового ритма. Вопросы методики и методологии // Памяти К. Квитки. 1880—1953. Сборник статей. — М., 1983. — С. 165—179; Банин А. А. Об одном аналитическом методе музыкальной фольклористики // Музыкальная фольклористика. Вып. 2. — М., 1978.

НОВОЧАСНІ ЗМІНИ В КОЛЯДКОВОМУ РЕПЕРТУАРІ ЛЬВІВЩИНИ

В поняття “підльвівське село” включаємо групу сіл поблизу Львова — с. Звенигород та його довкілля. Це територія Пустомитівського і Перемишлянського районів Львівської області на південному сході від Львова, належить до етнографічного району Опілля.

Село Звенигород та його довкілля характеризується стародавністю поселень, високим культурним розвитком у часи княжої доби (в XI—XII століттях Звенигород був найважливішим політичним і культурним центром Львівської землі, княжою столицею); стабільним складом корінного населення, високим рівнем його світоглядної і духовної організації в минулому і тепер.

Друкованих матеріалів стосовно колядок з цієї місцевості немає, архівних джерел досі не вдалося виявити. Тому наше повідомлення ґрунтується на матеріалах, зібраних в процесі польових досліджень у 1994 році.

У даній місцевості добре зберігся звичай колядування як складова і невід’ємна частина Різдвяних свят. Розпочинається він на Святий вечір

6 січня переважно за святковим столом у родинному колі і триває протягом двох перших днів Різдва — 7, 8 січня або тільки в один з цих днів. У вечірню пору невеличкими групами ходять від хати до хати діти з колядками і віншівками, за що господарі обов'язково виносять плату — “коляду”. Молодь, дорослі теж ходять колядувати, але переважно до знайомих, рідних з метою розділити з ними Різдвяну радість. Найбільш поважні селяни у цей час здійснюють обхід села з колядуванням на потреби церкви та громади.

За інформацією старожилів, давня народна колядка збереглась тут лише в окремих фрагментах. Основу колядкового репертуару, що залишився в пам'яті інформаторів, становлять колядки християнсько-релігійного змісту, більшість з яких має літературне походження і поширена в багатьох інших місцевостях. Водночас у народний побут поступово ввійшли колядки з певними змістовими змінами: нові інтерпретації і використання релігійних мотивів відповідно до суспільно-політичних умов часу, а також нетрадиційні нові колядки політичного змісту. Таким чином, впродовж ХХ століття і дотепер у підльвівському селі побутують переважно загальновідомі колядки, основна з яких — “Бог Предвічний”, поширеними є “Нова радість стала”, “Во Вефліємі” тощо, а також колядки-новотвори. Останні становлять для фольклориста особливий інтерес, оскільки засвідчують безперервність фольклоротворчого процесу, виявляють джерела збагачення традиційних жанрів фольклору, дають можливість простежити впливи суспільно-політичних процесів на фольклорну традицію, взаємовпливи пісенного фольклору з авторською піснею тощо.

Прив'язування євангельських сюжетів до України, до настроїв українського народу простежується ще в книжних колядах ХІХ століття. У 20-х рр. ХХ століття, в період нової хвилі національного піднесення на західноукраїнських теренах, тут виходять друком, поширюються серед народу з-поміж іншої літератури й нові видання релігійних коляд. У них не раз спостерігаються майстерні вкраплення суспільних, патріотичних мотивів у традиційну канву релігійної коляди, переважно її кінцівки¹. Характерним мотивом таких кінцівок є звернення до новонародженого Ісуса Христа з проханням дати українському народові сили і наснаги для визволення з “тяжкої неволі”.

За інформацією старожилів, у 20—30-і рр. такі колядки почали активно входити в народний побут. Так, поширеною на той час у с. Гриневі Пустомитівського району, очевидно, і в інших селах, була колядка “Нова радість світу ся з'явила”². У ній традиційний мотив радісної новини про те, що “Пречиста Діва сина породила” перенесений на український національний ґрунт: “Дійшла новина і на Україну, щоб звеселити велику родину. Щоб звеселити, з руїни підняти, втишити болі, розраду подати”. Як і в авторській патріотичній пісні 20—30-х рр., у цій колядці центральним образом є Україна-руїна. До речі, цей образ став характерною ознакою тогочасних колядок-новотворів. Далі співається, що народження Ісуса Христа підняло духом український народ: “Ісус маленький узрів наші болі і спас нас, браття, з тяжкої неволі”. У колядці акумулювався дух тієї доби з твердою вірою у будучину Української держави. Оптимізмом пройнята кінцівка колядки: “Веселі будьмо, Христу заспіваймо, тримаймось бодро, зло перемагаймо”.

Аналогічна за змістом і пафосом колядка записана в с. Під'яркові Перемишлянського району, що є трансформацією відомої релігійної колядки “Нова радість стала”³. Розпочинається ця колядка традиційним мотивом радісної звістки про народження Христа, а далі у повному контрасті до Різдвяної радості звучить повідомлення про трагічні реалії української дійсності: “Чи ви, люди, чули дивну новину: закували у кайдани нашу неньку Україну. В кайдани закули, в тюрми посадили, люд невинний тисячами в сиру землю положили”. Зауважимо, що ця колядка у різних варіантах була розповсюджена у західноукраїнському регіоні. Зокрема, близький варіант записаний на Рівненщині (вміщений у збірнику повстанських пісень “Ми у вічі сміялися смерті”⁴). У ньому знаходимо співзвучні за змістом рядки: “В кайдани кували, на смерть

катували, юним трупом українським землю засівали". Кінцівка колядки, записаної в Під'яркові, та її варіанту з Рівненщини теж близькі за ідейним звучанням:

Пор.:

Поглянь же, Ісусе, з високого неба,
Верни наше Запорожжя, бо нам того треба.
Поглянь же, Ісусе, змилуйся над нами,
Верни наше Запорожжя та Січ з козаками.

Просим Тебе, Царю, просим Тебе нині:
Пошли волю, верни славу нашій неньці Україні.
Просим Тя, Ісусе, ще Твого Ангела,
Щоб вернувся на Україну провідник Бандера.

Проте очевидно є часова модифікація, актуалізація варіанту з Рівненщини.

На вище цитованих колядках з Гринева, Під'яркова помітно відчутний вплив необрядової пісенності (головно стрілецької) та авторської пісні 20—30-х рр. Подібність мотивів, образів, ідейного звучання легко простежуються. Наведемо для порівняння два уривки записаних нами стрілецьких пісень:

Там, де була Січ лицарська, де були гетьмани,
Понад славу України чути звук кайданів...

Понесися, буйний вітре, понад синє море,
Зупинися на Україні, що прибита горем.
Де преславна Січ бувала, славне Запорожжя,
Де бувало батьки гнали все військо вороже.
Хай встають всі із могили, дай нам, вітре, знати,
Як оден ми всі підемо ворога прогнати.

Образи поневоленої України, кайданів, сум за славною минувщиною, прохання до вищої сили — Ісуса Христа чи буйного вітру — воскресити козацьку звитягу, оптимістичний пафос єднають цілком різноманітні види народної пісенності — колядки і стрілецькі пісні.

Водночас наявність варіантів колядок-новотворів свідчить про їх фольклоризацію і асиміляцію у фольклорній традиції.

На початку 30-х рр. і пізніше великий вплив на політичну культуру населення Галичини мала ОУН. Вона ж, за словами інформаторів, сприяла швидкому розголошенню і поширенню нових патріотичних, політичних пісень, які часто, потрапивши в народне середовище, асимілювались у фольклорній традиції. З'являються політичні пісні-хроніки. Через них народ оперативнo і правдиво дізнавався про політичні події, про своїх національних героїв, як от у 1932 р. — про страту бойовиків УВО і ОУН — Біласа і Данилишина, в 1938 р. — про підступне вбивство Голови Проводу Українських Націоналістів — Євгена Коновальця.

Колядки-новотвори того часу частково теж почали виконувати функцію політичних прокламацій, пісень-хронік. Вони переважно доводили до народу інформацію про трагічну дійсність в Україні. Так, відома на Львівщині колядка "Бог народився в місті Вефліємі"⁷, що поширювалась в 30-х рр. і пізніше, повідомляла про голодомор 1933 року, про "тих, що вмерли в Східній Україні на голод", про національного героя, провідника ОУН — Степана Бандеру, що готує похід проти "червоних катів". "Хоть кат червоний братів помучив нам рідних, сорок мільйонів чекають до бою повести їх". Своїм ідейним звучанням колядка утверджувала єдність українського народу, закликала до рішучих збройних дій за визволення поневоленої України.

У передвоєнний, воєнний та повоєнний періоди, в роки сталінських репресій у народний побут входять колядки з особливо сумним звучанням. Так, колядка "Того року сумні свята"⁸ про смерть Коновальця цілком виходить за межі колядкової традиції. На місці піднесеного, оптимістичного пафосу зі звичним прославленням Різдвяної радості зустрічаємо підкреслено глибокий сум, мотив сліз і плачу, що зближує колядку швидше з традиціями народних голосінь. Після повідомлення про

сумну новину: “Того року сумні свята, з Коновальця кров пролята”, у формі звернення до покійного згадується його велика заслуга перед народом: “Ти зближав той час, годину, щоб звільнити Україну, всіх наїзників прогнати, Україні волю дати”, а далі звучить звернення до землі прийняти його тіло: “Ой ти, земле, земле чорна, прийми, земле, свого орла. Прийми його біле тіло, щоб на вітрі не струпіло. Прийми його карі очі, най не плачуть вдень і вночі”.

Нетрадиційність колядки простежується і в її функціональності. Як зазначають інформатори, колядка про смерть Коновальця виконувалась переважно в хаті у колі родичів, близьких на знак вшанування пам'яті про полеглих борців за незалежність України. Вона акумулювала народну скорботу, звучала своєрідним реквіємом.

Нетрадиційність змісту і функції колядки зумовили подекуди вихід її за межі регламентованих народною традицією днів колядування. У деяких селах ця колядка почала виконуватись безвідносно до Різдвяних святкувань, тим самим ввійшла у сферу необрядової пісенності.

Інша колядка “Сумний святий вечір”⁹, поширена на західно-українських теренах, теж з домінуючим мотивом сліз, плачу, переростає у широке узагальнення повоєнних лихоліть з масовими репресіями: “Сумний святий вечір в сорок шостім році, по всій нашій Україні плач на кожнім кроці”. Колядка розповідає про типову ситуацію в українських родинях, коли на Святий вечір “сіли до вечері мати з діточками, замість мали вечеряти, облилися сльозами”, бо їх батько репресований і тільки згадує про Святий вечір в “далекім Сибіру”.

Трагічна сюжетність, велика емоційна напруженість, зміна функціонального значення — особливості колядок-новотворів трагічного в українській історії періоду більшовизму. Створюючись переважно у руслі повстанського фольклору, ці колядки цілковито втрачають ознаки, традиційні для свого жанру, набувають виразного політичного змісту.

Заборона колядування в більшовицький період зумовила здебільшого нелегальне виконання нових колядок. Вони передавалися молодшому поколінню передусім через родинне середовище.

Внесення в колядковий репертуар новочасних елементів суспільно-політичного характеру разом з тим не применшило ролі традиційних релігійних колядок. Нині, коли звільнений від заборон звичай колядування всіляко заохочується і культивується як один із факторів національного і духовного відродження, в основі колядкового репертуару залишилися саме релігійні колядки. Водночас відроджуються, звучать відкрито, на повний голос і нові колядки. Сьогодні вони по-новому актуальні, виступають пересторогою, підкреслюють ціну Української незалежності.

Львів

Ольга ХАРЧИШИН

¹ Див.: Коляди або пісні з нотами на Різдво Христове. — Жовква, 1925. — С. 3—4, 50—52; Коляди. — Львів, 1928. — С. 7, 9, 11.

² Зап. в с. Гриневі Пустомитівського р-ну від О. І. Жуківської, 1940 р.н.

³ Зап. з с. Під'яркові Перемишлянського р-ну від Г. М. Вольської, 1935 р.н.

⁴ Ми у вічі сміялися смерті. Повстанські пісні. — Рівне, 1992. — С. 96.

⁵ З пісні, зап. в с. Романові Перемишлянського р-ну від Й. І. Линківського, 1908 р.н.

⁶ З пісні, зап. в с. Звенигороді Пустомитівського р-ну від К. С. Закалик, 1916 р.н.

⁷ Зап. в с. Звенигороді Пустомитівського р-ну від М. І. Колосовської, 1940 р.н.

⁸ Зап. в с. Під'яркові Перемишлянського р-ну від Г. М. Вольської, 1935 р.н.

⁹ Зап. в с. Звенигороді Пустомитівського р-ну від М. Г. Колосовської, 1940 р.н.

